

Kort som kilde til Danmarks stednavne. Brugen af historiske kort i dansk stednavneforskning

Johnny Grandjean Gøgsig Jakobsen

Københavns Universitet

Keywords: Stednavne, stednavneforskning, nederlandske kort, tidlige danmarkskort, Videnskabernes Selskabs konceptkort, udskiftningskort, matrikelkort, militære kort

På næsten alle vore historiske kort er der anført navne på i hvert fald nogle af de kortlagte lokaliteter. Ud over at dette hjælper kortlæseren til at finde mentalt rundt på kortet, så gør det også de historiske kort til en vigtig kilde i stednavneforskningen. Siden redaktionen af *Danmarks Stednavne* begyndte i 1910'erne, har man lagt vægt på at få registreret, hvornår et stednavn optræder første gang i kilderne, og præcis hvordan det da blev stavet. Mens langt hovedparten af vore landsbynavne er belagt i de traditionelle skriftlige kilder fra middelalderen og 1500-/1600-tallet (diplomer, jordebøger og matrikler), så optræder mange af vore såkaldte 'mindre stednavne' (f.eks. på gårde, huse, møller og broer, samt bakker, skove, marker og andre naturlokaliteter) først med deres ældste belæg på land- og søkort fra især 1700- og 1800-tallet. Også for de middelalderligt belagte landsbynavne kan kortene være en vigtig kilde til at fastslå beliggenheden af bebyggelser, der i mellemtiden er blevet nedlagt (eventuelt gennem bebyggelsesindicerende marknavne som 'Gammeltoft' og lignende), eller hvornår nedlæggelsen er sket. I nærværende artikel præsenteres hvordan stednavneforskningen har anvendt historiske kort i forskellige sammenhænge og i varierende omfang op gennem det forgangne århundrede.

1 | Indledning

Stednavneforskning er en disciplin, der har rødder langt tilbage i skandinavisk forskningshistorie. Foruden en ren sproghistorisk interesse for emnet, har stednavne tillige fra fagets begyndelse spillet en betydelig rolle i tværfaglige studier af landsdele og lokalområders historiske geografi. Historikeren Andreas Stobæus (1706) fra Lunds Universitet akkrediteres ofte som den første videnskabeligt arbejdende stednavneforsker i Norden med hans undersøgelser af Skånes landskabs- og bebyggelseshistorie baseret på forskellige stednavnetyper. En egentlig kombination af stednavne og sproghistorie blev i Danmark introduceret af N.M. Petersen (1833), der bl.a. kunne påvise, hvordan stednavne er blandt de mest foranderlige elementer i vort ordforråd. Med afsæt i sproghistorien blev det for navneforskningen først og fremmest interessant at finde frem til stednavnenes oprindelige betydning og alder, og for at kunne gøre dette, blev det afgørende at registrere især de ældste skriftlige omtaler af et navn, og her notere sig, præcis hvordan det da blev stavet (Christensen og Sørensen 1972, 27-70). Denne registrering af de ældste, bevarede stednavnebelæg har siden da udgjort en central opgave i skandinavisk stednavneforskning. Dette gælder også i Danmark, hvor katalogserien *Danmarks Stednavne* siden 1922 har behandlet alle landets vigtigste stednavne sogn for sogn ved først at oplyste de ældst bevarede staveformer og dernæst tolke betydningen af de enkelte navnelementer; aktuelt er ca. to tredjedele af Danmark dækket af bogværkets foreløbigt 26 bind. For langt hovedparten af vore større og ældre bebyggelser findes de ældste omtaler bevaret i traditionelle skriftlige kilder fra middelalderen og tidlig moderne tid, såsom diplomer, matrikler og jordebøger. Anderledes gælder det for de fleste af vore 'mindre stednavne' (på f.eks. gårde, huse, bakker, skove, marker, søer, maritime lokaliteter og andre naturforhold), at de ældste, bevarede omtaler skal findes på historiske kort fra især 1700- og 1800-tallet.

Ved siden af den egentlige stednavneforsknings egen interesse for historiske kort som kildemateriale, kan også den tværfaglige forskningsinteresse for stednavne i Danmark siges at have sit udgangspunkt i kartografien. Et af de første videnskabelige forsøg i nutidens Danmark på at analysere stednavne i forhold til forskellige landskabs- og terræntyper blev udført af den militære kartograf Emil Madsen, der som kaptajn i

den danske generalstab arbejdede med kortlægningen af Sjælland i årene 1859-1863, og i den forbindelse noterede sig en række systematiske sammenhænge imellem stednavne og landskab (Madsen 1863; Madsen 1899-1901). Ud fra dette konkluderede kaptajn Madsen, "...at man ofte blot af selve Navnene i en ellers ubekendt Egn kan erholde vigtige Oplysninger om Jordsmonnets Natur og Eiendommeligheder..." (Madsen 1863, 190). Den topografisk orienterede militærmand vurderede endog, at "...næsten altid Endelsen i ethvert dansk Stednavn og ofte tillige Begyndelsen [er] Benævnelsen paa en eller anden Terrainform..." og "...at det kun er forholdsvis faa Stednavne, der ere dannede ved Personnavne." (Madsen 1863, 184-185). Mens denne sidste påstand førte Emil Madsen på kollisionskurs med de fleste af den tids sproghistoriske forskere inden for faget, så medvirkede hans arbejde ikke desto mindre kraftigt til, at kortværk siden da har udgjort et naturligt redskab i dansk stednavneforskning, ikke blot som kilde til historiske staveformer af navne, men også som hjælpemiddel til at forstå navnenes mulige etymologi.

2 | Danske stednavne på historiske kort

Stednavne på nederlandske kort i 1500-tallet

Stednavne har været at finde på kartografiske fremstillinger af Danmark siden de ældste bevarede kort. Frem til slutningen af 1500-tallet bærer de historiske kort hovedsageligt navne på regioner og større byer, som stednavnemæssigt allerede kendes i ældre belæg fra de skriftlige kilder, men nogle af dem indeholder også navne på mindre øer og farvande, som de oftest nederlandske og tyske kortmagere tilsyneladende har vurderet af betydning for deres handelsrejsende landsmænd (Christensen og Sørensen 1972, 62). Et af de ældste eksempler på dette er et kort over Danmark og dets nærmeste omegn, tegnet af hollænderen Cornelis Anthonisz omkring 1550-60 (figur 1 t.v.), der foruden det velkendte farvandsnavn *De Sont* (Øresund) også navngiver de smalle stræder mellem Sjælland og øerne syd herfor som *Golber-Sont* (Guldborgsund) og *Wolfs-gab* (Ulvsund), hvilket er blandt de ældste bevarede belæg på disse mindre farvandsnavne.

Figur 1. Til venstre: Udsnit af Cornelis Anthonisz' *Caerte van Oostlant*, der viser Sjælland og omkringliggende øer. Der er tale om den såkaldte "tredje udgave" af kortet, der er udgivet i Antwerpen uden årstal, men menes at stamme fra tiden omkring 1550-60 (Lang 1986). Bibliotheca Augusta, Wolfenbüttel. Til højre: Tilsvarende udsnit af Abraham Ortelius' kort over Danmark i *Theatrum Orbis Terrarum* fra 1572, der viser Sjælland og omkringliggende øer. Det Kgl. Bibliotek. For senere udgivne gengivelser, se litteraturlisten.

Måske på grund af kortets mangel på et eksakt årstal er de to farvandsnavnebelæg ikke inkluderet i nogen af de to relaterede bind af *Danmarks Stednavne* (DS 11, 5; DS 16, 271). Det er derimod belæg på de samme navne på to lidt yngre kort, dateret til 1572 og 1584, tegnet af den nok så berømte flamske kartograf Abraham Ortelius (Nørlund 1942, planche 25 og 31:1). Begge Ortelius' kort er tydeligvis kopieret efter Anthonisz' kort, men med et par pudsige afvigelser. På Ortelius' ældste kort (figur 1 t.h.) er farvandsnavnet *Wolfs-gab*

(‘Ulvegab’) ændret til *Twolfgat*, hvilket snarest skal finde sin forklaring i dels en fejl læsning af *-gab* (‘mund, munding’) til *-gat* (‘hul, åbning’), dels en indsat forkortelse ‘t’ for den bestemte nederlandske artikel *het*, således at Ortelius egentlig havde til hensigt at skrive [*he*]t *Wolfgat*, men ikke desto mindre derved skabte en tradition for formen *TWolfgat* på de mange kopier af hans kort fra 1580’erne. Et tilsvarende fænomen ses på et Danmarkskort tegnet af englænderen John Speed i 1626, tydeligvis baseret på et hollandsk forlæg, hvor han på hver side af strædet Guldborgsund mellem Lolland og Falster har anført to byer navngivet henholdsvis *t’Veer* og *Tveer*, tilsyneladende uden at have indset, at det hollandske forlæg blot henviste til placeringen af færgersteder (*het Veer*, ‘færgen’) (Dam 2019, 112-113).

Mens både Cornelis Anthonisz og Abraham Ortelius valgte at gengive den nordvestsjællandske landodde Røsnæs som en øgruppe bestående af tre små holme med det samlede navn *Risones*, så kunne Ortelius dertil inkludere en by *Rodnes* ud for samme øgruppe på den sjællandske kyst, til trods for at en sådan by aldrig har eksisteret. Her synes forklaringen at være, at Ortelius foruden Anthonisz’ kort også byggede sin viden på et andet ældre kort, dels uden at gennemskue at de to korts *Rodnes* og *Risones* var forskellige staveformer af samme navn, dels fejlagtigt antog at navnet *Rodnes* relaterede sig til en signatur for den nærliggende købstad Kalundborg. Dette er således et klassisk eksempel på ”tvillingenavne” i den tidlig-moderne kartografi, hvor den samme lokalitet vises og navngives to gange på grund af misforstået læsning af to eller flere ældre, indbyrdes afvigende kort.

Figur 2. Marcus Jordans danmarkskort fra 1585. Kortets onomastiske tæthed varierer betydeligt imellem regionerne. Kortet findes bl.a. på Det Kgl. Bibliotek og er udgivet digitalt på: <http://www5.kb.dk/maps/kortsa/2012/jul/kortatlas/object65933/da/>.

3 | Stednavne på danske kort i 1500- og 1600-tallet

Det første Danmarkskort, der både er tegnet inden for rigets grænser og indeholder en større mængde stednavne, blev udført af holsteneren Marcus Jordan i 1585 til udgivelse i Georg Brauns *Theatrum urbium* (Nørlund 1942, planche 35; Dam 2019, 108-109). Kortet (figur 2) viser tydeligt, at Jordans topografiske kendskab og interesse især knyttede sig til hertugdømmerne og Fyn, samt visse dele af Nørrejylland, idet disse regioner på kortet er særdeles rigt påtegnet med stednavne. De øvrige dele af riget fremstår næsten stednavnemæssigt blanke på hans kort, hvorved man kan konkludere, at han afholdt sig fra at kopiere sine samtidige kartografiske kollegaer fra udlandet – således har han f.eks. modsat disse hverken Guldborgsund, Ulvsund eller Røsnæs med. Derimod blev Jordan selv kopieret ivrigt i udlandet, og hans kort var længe normsættende for internationale kortlægninger af Danmark, som de bl.a. blev udgivet af Gerhard Mercator i slutningen af 1500-tallet (Nørlund 1942, planche 38-41).

For de østlige provinser af riget blev de stednavnemæssigt blanke dele af kortet gradvist bedre udfyldt med regionale kortlægninger af Sjælland, Lolland-Falster og Skåne i 1630'erne og 1640'erne af Johannes Mejer, Johannes Janssonius og Hans Lauremberg (Nørlund 1942, planche 53, 55 og 59). I samme periode gennemgik dansk kortlægning et betydeligt skridt opad i geografisk præcision og detaljegrad, hvilket stednavnemæssigt betød medtagelsen af flere navne på mindre bebyggelser, og ikke mindst mange naturnavne langs kysterne og i det sønderjyske marskland. Med tiden dækkede Johannes Mejers regionale kortlægninger hele kongeriget, hvilket ikke mindst Johan Huusman nød gavn af i 1670'erne til sine kartografiske illustrationer i Peder Resens *Atlas Danicus* (Kejlbo 1974, 18-19). De bedst kendte kort fra dette atlasværk er dog nok de mange detaljerede bykort, der med hensyn til stednavne er interessante ved at udgøre den ældste kilde til rigtig mange af vore urbane gadenavne.

Stednavne på videnskabeligt opmålte kort fra slutningen af 1600-tallet og 1700-tallet

Det kvalitetsmæssige niveau i dansk kortlægning blev hævet yderligere med Jens Sørensen, der i årene 1690-1706 producerede en omfattende serie af søkort, der ikke blot imponerer med en for sin tid meget høj geografisk præcision, men dertil også byder på en stor mængde navne på mindre naturforhold af maritim karakter – f.eks. mindre farvande, bugter og stræder, rev, skær og banker – såvel som vigtige pejlemærker på land, til hvilke Sørensen ofte er vor ældste kilde (Knudsen 1918; Bové 1998; Dam 2019, 144-145).

Dansk kortlægning forbedredes yderligere op gennem 1700-tallet, nu ofte med fokus på særlige emner og lokalområder, såsom J.G. von Langens kort over de kongelige skovdistrikter i Nordsjælland (Jørgensen og Nielsen 1964; Korsgaard 2006, 104-105); en ny serie af bykort til Erik Pontoppidans *Danske Atlas* (Pontoppidan og Hofman 1763-81; Bech 1969, 40-46); og de såkaldte yngre rytterdistriktskort med en detaljeret gengivelse i 1:4.000 af arealanvendelsen på landsbyjorder under ryttergodset (Hansen og Steensberg 1951, 127-144; Korsgaard 2006, 90-91). Alle disse kort, der overvejende stammer fra 1760'erne og 1770'erne, indeholder et væld af mindre stednavne med relevans for kortets formål.

Det helt store kortlægningsprojekt i dansk kartografihistorie, *Videnskabernes Selskabs kort* (VSK), kendes i eftertiden bedst for den i 1768-1825 udgivne kortserie i 1:120.000, men i stednavnemæssig henseende udgør forarbejderne til disse kort, de såkaldte 'konceptkort' fra årene 1762-1809, tegnet i 1:20.000, en endnu mere værdifuld kilde, idet de rummer en righoldig mængde af 'mindre stednavne' på gårde, huse, møller, bakker, skove, damme, moser, osv., der i mange tilfælde ikke er medtaget på de endelige kort (Korsgaard 2006, 54-55; Dam og Jakobsen 2008, 76-79). Ofte er konceptkortene vor eneste mulighed for at identificere sådanne navngivne lokaliteters beliggenhed, hvis disse ikke længere eksisterer, og ikke sjældent er de endda vor eneste kilde til navnets eksistens.

Figur 3. Udsnit af Videnskabernes Selskabs konceptkort 17e1 over Musse Herred på Lolland fra 1771. Kortforsyningen ved Styrelsen for Dataforsyning og Effektivisering (SDFE). Vest for Saxkiøbing kan findes to ejendomme med de charmerende navne 'Fandensøye' og 'Sothul'. Disse navneformer optræder ikke i andre kilder, og lokaliteterne har i nyere tid i stedet antaget navnene 'Stenstrup' og 'Rødehus' (Jakobsen 2017).

Stednavne på matrikelkort og militære kort i slutningen af 1700-tallet og 1800-tallet

Både det rurale og det urbane landskab i Danmark gennemgik en stor forandring i årtierne omkring 1800 i takt med de samtidige samfundsændringer. Som eksempler på dette kan nævnes udskiftningen af landsbyernes fælles opdyrkede jorder, udflytningen af mange landsbygårde, udstykningen af hovedgårdsjorder og en industrialisering af både byerne og landbosamfundet. Disse omfattende forandringer satte sig også spor i stednavnene, både med tabet af en mængde gamle stednavne og etableringen af en mængde nye.

Som kilde til denne onomastiske forandringstid er udskiftningskortene og matrikelkortene af yderst høj værdi. Der er stor forskel på, hvor mange stednavne disse kort har at byde på. Mens især den ældste serie af udskiftningskort kan rumme mange navne på markstykker, udflyttede gårde og diverse naturforhold (f.eks. bakker, skove og vanddrag), så bærer flere af især de senere matrikelkort sjældent andet end navnet på selve landsbyen, eventuelt suppleret med personnavne på ejerne af de matrikulerede gårde (Korsgaard 2006, 70-83).

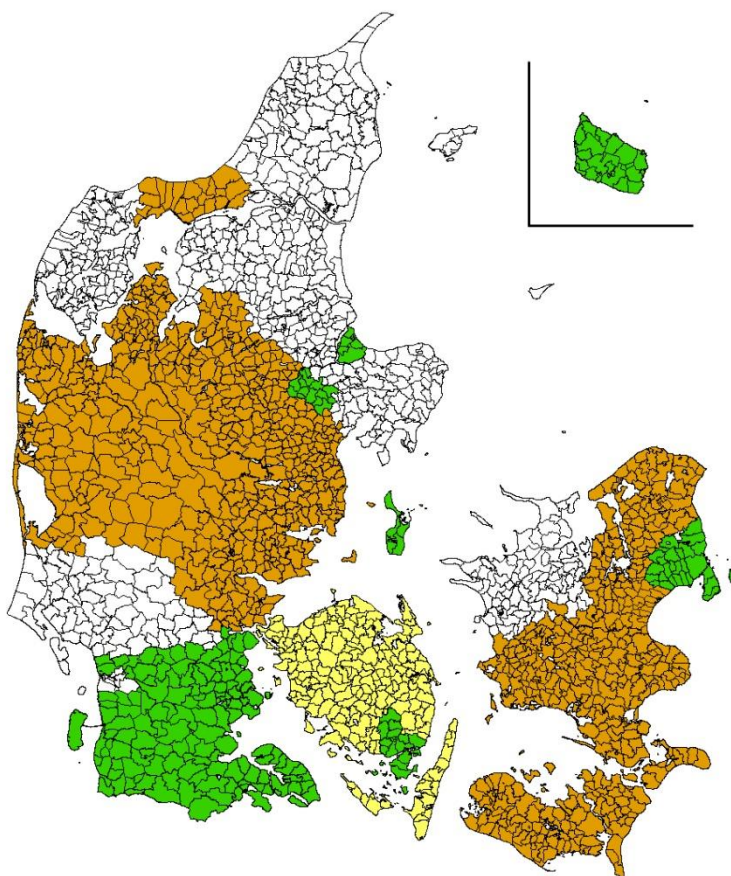
Efter at udskiftningen var fuldt gennemført i første halvdel af 1800-tallet, blev kortlægningen af Danmark gennem resten af århundredet primært et militært anliggende. Allerede under Napoleonskrigene i starten af 1800-tallet var Generalkvartermesterstaben begyndt at tegne sine egne kort, der i højere grad end VSK- og matrikelkortene inkluderede forhold i terrænet, der skønnedes at være af potentiel militær vigtighed, såsom bakker, skovbevoksning, moser, damme, bække, broer og småveje. Da Danmarks videnskabelige kortlægning i 1842 blev lagt sammen med den militære (under Generalstabens topografiske Afdeling), fortsatte arbejdet op gennem anden halvdel af århundredet med de såkaldte 'byblade/bymålinger', der efterfølgende dannede grundlag for den trykte kortserie af 'høje målebordsblade' (1:20.000) fra perioden 1842-1899 (Henriksen 1971; Korsgaard 2006, 56-61). Den militære opmærksomhed på landskabets taktiske udformning betyder, at disse kortserier indeholder en mængde 'mindre naturnavne', som ikke nødvendigvis havde fanget den videnskabelige og matrikulære kortlægnings interesse. Dertil rummer disse kortserier også den ældste landsdækkende kilde til 'mindre bebyggelsesnavne' på udflyttede gårde og udstykkede huse afledt af udskiftningsprocessen.

4 | Historiske kort i Danmarks Stednavne

Stednavneudvalget blev oprettet i 1910 af det daværende Kirke- og Undervisningsministerium med to erklærede hovedopgaver: udvalget skulle dels standardisere staveformen af danske stednavne til brug i den offentlige administration, dels udføre og udgive en videnskabelig undersøgelse af samme stednavne. Til brug for begge opgaver indledte Stednavneudvalget en omfattende registrering af, hvordan Danmarks stednavne har været stavet gennem tiderne i forskellige typer af historiske kilder. Stednavnene er blevet excerperet fra

alle typer af skriftlige kilder frem til 1513 (hvortil diplomudgivelsen i *Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis* går), fulgt af en række udvalgte kilder af overvejende økonomisk karakter (f.eks. jordebøger og matrikler) frem til omkring 1844 (DS 1, iii-v). Som supplement hertil inkluderedes også helt fra begyndelsen kartografiske kilder i registreringsarbejdet, til hvilket formål Stednavneudvalget oprettede en betydelig samling af (kopier af) historiske kort, der stadig indgår i Navneforsknings arkiver på Københavns Universitet; i kortarkivet indgår bl.a. affotograferinger af konceptkortene til Videnskabernes Selskabs kort, og adskillige udskiftningskort, der tilsyneladende ikke findes i Geodatastyrelsens egne arkiver. I tillæg til selve kortsamlingen rummer arkivet også et ikke helt ubetydeligt bibliotek af atlasser og andre kartografiske bogudgivelser. For den nyere tids kortlægning af Danmark kan det i samme forbindelse nævnes, at det er den af Stednavneudvalget foreskrevne retskrivning af danske stednavne, der siden udvalgets oprettelse har skullet efterfølges ved alle statslige kortudgivelser i Danmark.

De første retskrivningslister for alle de vigtigste stednavne i Danmark (inkl. Sønderjylland) forelå i årene 1919-21, og er siden da blevet udvidet og ajourført af Stednavneudvalget, der i dag sorterer under Kulturministeriet. Med hensyn til at løse den videnskabelige del af udvalgets pålagte arbejdsopgave, blev det besluttet at udgive en geografisk inddelt katalogserie, *Danmarks Stednavne* (herefter DS), der fulgte den topografiske inddeling anvendt i *Trap Danmark* (4. og 5. udgave) i amter, herreder og sogne. I denne oplistede alle ældre bebyggelsesnavne og de vigtigste naturnavne alfabetisk under hvert sogn og gives en individuel gennemgang med hensyn til de historisk belagte stavemåder af navnet og en tolkning af dets enkelte elementer (typisk forled og efterled). Udgivelsen af DS indledtes i 1922 og har indtil videre udmøntet sig i 26 bind, der geografisk dækker omkring to tredjedele af Danmark. Selvom redaktionen gennem alle årene har fulgt de samme grundlæggende principper, så har de enkelte redaktører naturligt nok også sat deres eget præg på formen og de anvendte kriterier – hvilket bl.a. gælder inddragelsen af de kartografiske kilder.

Figur 4. Kort over de foreløbig udgivne dele af Danmark i 'Danmarks Stednavne'. Udgivelserne for områder markeret med grønt inkluderer i særlig grad naturnavne, og dermed også historiske kort som navnebelæg. Kort af Bo Nissen Knudsen, 2013.

Danmarks Stednavne bind 1-10 (1922-1951)

Det i 1922 udgivne bind 1 af DS omhandler Samsø. I indledningen til bindet oplistede redaktionen følgende kartografiske standardkilder til den anvendte stednavneregistrering: Resens Atlas; Jens Sørensens søkort, Videnskabernes Selskabs kort fra 1787, udskiftnings- og matrikelkort (MK) fra 1789-96, militære målebordsblade (Gst) fra anden halvdel af 1800-tallet og disses forlæg 'Guide', samt endelig J.H. Mansas kort fra 1860-61 (DS 1, xiii-xiv). I tillæg til disse landsdækkende kortserier kunne redaktionen af bind 1 også inddrage et kort over Samsø tegnet af Laurids de Thurah i 1755. I praksis er alle de nævnte kartografiske kilder dog langt fra anvendt systematisk for alle de behandlede stednavne på Samsø. For øens veldokumenterede bebyggelsesnavne, som f.eks. Tranebjerg, der går tilbage til middelalderen, er den eneste oplistede kortkilde Gst, dvs. staveformen på de høje målebordsblade, selvom navnet også optræder på alle de øvrige oplistede kortserier. Redaktionen synes således at have besluttet, at hvis der for et stednavn fandtes adskillige skriftlige belæg fra tiden før de første kort, så rakte det med et enkelt kartografisk belæg – og her så endda det nyeste i rækken. Til sammenligning har et yngre bebyggelsesnavn i samme sogn, Brattingsborg, der menes opstået omkring 1680, kun få traditionelle, skriftlige kildebelæg at støtte sig på, hvorfor redaktionen her inddrog de kartografiske belægsformer fra både VSK, Mansa, Guide (to udgaver) og Gst. Det er dog ikke kun alderen på navnet og antallet af de til rådighed stående belæg for det, der har bestemt omfanget af kortenes inddragelse, også navnets forskningsmæssige interesse synes at have spillet ind. Mens det sagnomspundne herregårdsnavn Brattingsborg tydeligvis pirrede navneforskernes nysgerrighed, så fik det ikke meget yngre navn på et gartnerhus i samme sogn, Ørnslund, belagt fra 1740'erne, en lidt mere stedmoderlig behandling med blot tre kartografiske belæg (VSK, MK og Gst) og slet ingen tolkning. For huse og udflyttede gårde anlagt efter udskiftningen (i nævnte sogn f.eks. Hjalmargård og Parrislund) er Gst-formerne typisk oplistet som det eneste navnebelæg. Overordnet kan man altså konstatere, at kartografiske kildebelæg især er blevet tillagt betydning af stednavneforskere, jo yngre navnet er. Dette gælder også for naturnavne, der generelt kun sjældent er overleveret i middelalderens skriftlige kilder. Hvis et naturnavn optræder i markbøgerne fra forarbejdet til Matriklen 1688 (MB 1682-83), vil det i DS 1 typisk være oplistet med markbogsbelægget fulgt af det ældste kartografiske belæg (som regel MK). Alternativt optræder 'mindre naturnavn' typisk kun med deres ældste kartografiske belæg (dvs. typisk MK, Guide eller Gst).

Mens der i *Samsøs Stednavne* (DS 1) fra 1922 trods alt indgår en del kortbelagte stednavneformer, så udmærker det efterfølgende bind 2 fra 1929 over stednavne i Frederiksborg Amt sig som det nok kartografisk mest indifferente bind af DS til dato. Så godt som ingen nordsjællandske bebyggelsesnavne belagt før 1688 har her fået anført en eneste kartografisk kildeform i sin belægsserie, mens yngre bebyggelsesnavne og naturnavne i heldigste fald er dokumenteret med belæg fra VSK og Gst – samt indimellem belæg fra regionens særlige skovkort tegnet i 1780-90'erne.

I de følgende år koncentrerede redaktionen af DS sig om Sønderjylland, som fra et tidligt tidspunkt i Stednavneudvalgets tilværelse havde vejet tungt i den politiske opbakning til udvalgets arbejde. I bund og grund handlede det om, at politikerne ønskede en retskrivningsliste over gode danske former af alle stednavne i de sønderjyske landsdele, der var kommet tilbage til Danmark ved genforeningen i 1920 – en liste som udvalget faktisk allerede stod klar med i 1919 (DS 5, iii-iv). I 1928 begyndte så arbejdet med at udbygge det retskrivningsmæssige arbejde med en videnskabelig behandling, hvor de *Sønderjyske Stednavne* blev udgivet som en særskilt delserie af DS (bind 3-7) i årene 1933-1944. På grund af det sønderjyske delprojekts særlige politiske bevågenhed, rummer disse bind langt flere mindre bebyggelsesnavne og naturnavne end de fleste andre bind i DS-serien. Til registrerings- og tolkningsarbejdet inddrog redaktionen de fleste tilgængelige danske såvel som tyske kort, mens der i de udgivne formkataloger primært findes belæg hentet fra Johannes Mejers slesvigske kort fra 1640-50'erne, samt fra VSK, Gst og de prøjsiske målebordsblade (TGst).

Da udgivelsen med resten af kongeriget blev genoptaget i 1944, gik man tilbage til samme reducerede form som i DS 2, dvs. med primær fokus på de ældre bebyggelsesnavne og derfor kun begrænset brug af kartografiske kilder. Mens der således er langt mellem kortbelagte stednavneformer i DS 8 (Vejle Amt), DS 9 (Viborg Amt) og DS 10 (Bornholm) fra henholdsvis 1944, 1948 og 1951, så introducerede det bornholmske bind en for stednavneforskere ny kartografisk kilde, nemlig konceptkortene til Videnskabernes Selskabs kort (VSKOrig), der dog kun fandt anvendelse i de udgivne belægsserier for de yngre stednavne.

Danmarks Stednavne bind 11-26 (1954-2013)

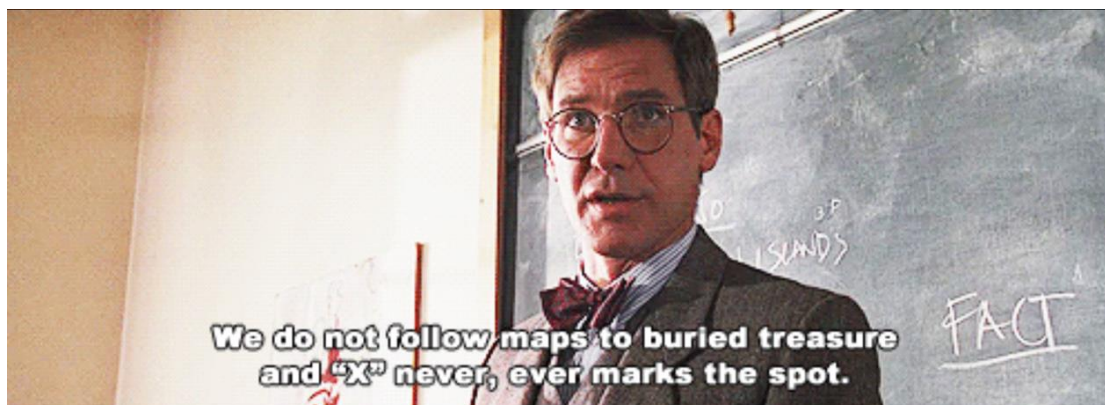
Frem til og med bind 10 blev DS udgivet af en fælles, anonymiseret redaktionsgruppe under ledelse af Gunnar Knudsen. Efter hans død i 1952 indledtes en ny redaktionel linje, således at alle efterfølgende bind er blevet udgivet af én navngiven redaktør (i bind 11 dog to). Grundprincipperne i redaktionen forblev som sådan uændret, men det var herefter op til den enkelte redaktør at fastsætte de præcise grænser for, hvilke typer og aldre af stednavne – og dermed også hvilke typer af kildebelæg – der skulle medtages. Skiftende redaktører har især haft forskellige præferencer med hensyn til inddragelsen af de 'mindre stednavne' på nyere enkeltbebyggelser og naturnavne. Det afgørende kriterium har som regel været en forhåndsdefineret aldersgrænse, dvs. at man kun medtager stednavne af de pågældende typer belagt før et bestemt år. Dertil har det også kunnet være kvalificerende, hvis navnet optræder i en bestemt kilde, f.eks. kort i størrelsesforholdet 1:200.000. I *Maribo Amts Stednavne* (DS 11) fra 1954 havde redaktørparret Anders Bjerrum og Christian Lisse således valgt at medtage navne på alle større bebyggelser uanset alder, på mindre bebyggelser belagt før 1700 og på naturnavne belagt før 1513. Dertil gav de sig selv det fleksible albuerum, at navne på "større enkeltgårde og naturlokaliteter" også kunne medtages, uden at det kvalificerende størrelseskrav hertil blev defineret nærmere. Det har ikke mindst været variationer i denne mere eller mindre eksplicit definerede alders- og størrelsesgrænse for de yngre bebyggelsesnavne og naturnavne, der har været afgørende for, i hvilket omfang DS-redaktører siden da har følt sig foranlediget til at gøre brug af kort som kilde i arbejdet. Jo flere yngre stednavne, desto flere kartografiske belæg. I tillæg hertil har det naturligvis også haft betydning, om de behandlede amter har haft særlig interessante kort fra især 1700- og 1800-tallet at byde på, i hvilket tilfælde de pågældende redaktører har haft tendens til at justere den kvalificerende aldersgrænse derefter.

Også den enkelte redaktørs personlige særinteresser inden for stednavneforskningen har sat sit tydelige præg på indholdet. Et eksempel herpå er John Kousgård Sørensen, der stod for udgivelsen af DS 13 (Svendborg Amt) og DS 14 (Odense Amt) i henholdsvis 1958 og 1969. Kousgård Sørensen nærede en særlig forskningsinteresse for hydronymer eller vanddragsnavne, dvs. naturnavne på søer, damme og åer, der efterfølgende blev emnet for den af ham udgivne specialserie *Danske sø- og ånavne* (1968-1996). Pudsigt nok er netop hans to fynske bind af DS aldeles blottet for vanddragsnavne og andre naturnavne, hvilket hang sammen med en kortvarig ændring i redaktionsprincipperne, hvor alle naturnavne fremefter skulle udgives særskilt; idéen viste sig dog snart at være alt for ambitiøs og nåede kun at blive implementeret for et enkelt herred, nemlig Sunds, udgivet i 1970 (DS 15). Men selvom Kousgård Sørensens forudgående to bind af DS således kun omfatter de fynske bebyggelsesnavne, så skinner hans erfaring med brug af kartografiske kilder i arbejdet med naturnavnene tydeligt igennem i de udgivne belægsserier, der rummer langt flere kortbelæg end hos nogle af hans forgængere. Det var da også i Kousgård Sørensens tid at VSKOrig blev introduceret som et standardbelæg for alle stednavne, uanset type, hvis navnet overhovedet optrådte på kortet. At inddragelsen af konceptkortene vitterlig var foranlediget af Kousgård Sørensen personligt tydeliggøres af, at linjen ikke blev fulgt i de efterfølgende bind udgivet af Kristian Hald (DS 18:1-2) i 1976-1980 og af Bent Jørgensen (DS 19 og 20) i 1988-1990, men efterfølgende er blevet genoptaget af samme Bent Jørgensen siden DS 22. Kousgård Sørensen er desuden den blandt alle redaktørerne, der har sat den seneste og dermed mest inkluderende aldersgrænse for medtagelse af navne på enkeltbebyggelser, nemlig 1900, hvor næsten alle andre har valgt 1700, og Bent Jørgensen – i praksis siden DS 22 (1995) og eksplicit siden DS 24 (2001) – til "udgangen af 1700-tallet".

I nyere tid har udgivelsen af *Danmarks Stednavne* nærmest været synonym med Bent Jørgensen, der siden sin DS-redaktørmæssige debut i 1988 alene har varetaget udgivelsen af hele syv bind: DS 19 (1988), DS 20 (1990), DS 22 (1995), DS 23 (1997), DS 24 (2001), DS 25 (2006) og DS 27 (2013), der tilsammen dækker omtrent halvdelen af Sjælland. Ud over at have hævet den inkluderende aldersgrænse for bebyggelsesnavne til ca. 1800 og genintroduktionen af VSKOrig (og VSK) som et standardbelæg for alle navne, så har Jørgensen tillige udvidet det kartografiske kildegrundlag til DS ved også at introducere de moderne topografiske kort fra op gennem 1900-tallet og frem til nutiden (overvejende i skalaen 1:100.000) som en standardkilde. Bent Jørgensen er aktuelt ved at overdrage DS-stafetten til næste generation af stednavneforskere (Birgit Eggert aktuelt om stednavne på Læsø; Rikke Steenholt Olesen om Odsherred; og undertegnede om Merløse Herred), der givet vis vil følge den af ham udviklede redaktionslinje i de kommende år – herunder hans anbefalede, ekstensive benyttelse af både historiske og nutidige kort som kilde til vort kendskab til og forståelse af danske stednavne.

Stednavne på kort som kilde til arkæologiske fund

Som en afsluttende ekskurs gives følgende en række eksempler på, hvordan andre end stednavneforskere har haft interesse i at nærlæse de historiske kort for disses onomastiske indhold. I filmen *Indiana Jones og det sidste korstog* fra 1989 belærer arkæologiprofessoren dr. Jones, spillet af Harrison Ford, sin klasse af unge studerende om, at arkæologi ikke handler om at følge kort til fund af begravede skatte, og at "...X never, ever marks the spot!" (figur 5).

Figur 5. En estimeret arkæologiprofessor belærer sine studerende om korts begrænsninger i søgen efter arkæologiske fundsteder. © Paramount Pictures.

Men selvom heller ikke vore gamle kort almindeligvis har indføjet X-symboler til markering af skjulte, arkæologiske skatte, så kan man dog med fordel afsøge kortene for særlige stednavne med en omtrentlig tilsvarende funktion. Det gælder først og fremmest den gruppe af stednavne, der samlet betegnes 'marknavne', dvs. navne på agerstykker og andre mindre naturforhold (såsom bakker, enge, moser, skove og lignende), hvortil de to vigtigste kildegrupper i Danmark er markbøgerne til Matriklen 1688 og udskiftningskortene fra årtierne før 1800. I et tiltag for at fremme interessen for det righoldige danske marknavnemateriale udgav Stednavneudvalget i 1964 antologien *Marknavnestudier*, hvori føromtalte John Kousgård Sørensen bidrog med en artikel om 'Marknavne og arkæologi'. I artiklen plæderede han for, at akkurat som stednavneforskningen gennem tiden havde nydt stor gavn af arkæologiens dateringer af fund omkring bebyggelser, som bar navne af forskellige typer, så kunne den tværfaglige symbiose også gå den anden vej, idet en række stednavneelementer i især marknavnene rummer oplagte spor efter potentielle mindesmærker fra jernalder og vikingetid (Sørensen 1964). Tilsyneladende fandt han ikke at nabofagene i tilstrækkelig grad havde taget imod hans opfordring, idet denne blev gentaget i lærebogen *Stednavneforskning 2: Udnyttelsesmuligheder* (Dalberg og Sørensen 1979, 23-45), hvor der nu også blev oplistet lovende navneelementer med potentiale for fund af ukendte bopladser. Metoden blev ligeledes promoveret i praksis i den såkaldte 'Hornsherredundersøgelse' under det Nordiske Ødegårdsprojekt, hvor en ung Bent Jørgensen var med til ad onomastisk vej at lokalisere mulige forsvundne bebyggelser, der siden kunne eftervises ved fosfatanalyser og arkæologiske fund (Gissel 1977).

En af de første danske forskere uden for stednavnefaget til for alvor at tage idéen op var bebyggelsehistorikeren Erland Porsmose, der i sine omfattende studier af landsbybebyggelsens historie på Fyn bl.a. inddrog marknavne på *Gammelby* og *Gammeltoft* som bebyggelsesindicerende navnespor efter beliggenheden af flyttede eller helt nedlagte landsbyer (bl.a. Porsmose 1987, 40-43). Med hjælp fra det daværende Institut for Navneforsknings arkiver (primært markbogsudskrifterne og udskiftningskortene) fandt han ikke mindre end 73 sådanne lokaliteter på Fyn (figur 6), og stadig flere af dem kunne bekræftes at være arkæologisk relevante at undersøge: "I disse år er gammeltofterne blevet et mål for øens amatør-arkæologi grupper, og antallet af lokaliserede pladser er i konstant stigning..." (Porsmose 1987, 40).

Marknavne på Gammeltoft og -by.

Figur 6. Kort over udbredelsen af marknavne med elementet 'Gammeltoft' eller 'Gammelby' på Fyn. Porsmose 1987, 43, fig. 18.

Siden da har mange lokalmuseer kigget en ekstra gang på udskiftningskortene eller besøgt Navneforsknings markbogsudskrifter i deres søgen efter arkæologisk spændende søgefelter i forbindelse med forestående udgravninger. Også de ovenfor omtalte amatørarkæologer eller 'detektorfolket' har med deres stadig flere og bedre metaldetektorer naturligt skævet til marknavnene, hvor ikke mindst navne som 'Guldager' og lignende har nydt en særlig bevågenhed, om end hovedparten af Danmarks talrige guldagre stadig nok snarere synes at rumme en overført betydning refererende til frodigt agerudbytte eller gult blomsterdække end til arkæologiske guldfund.

At særlige stednavnelementer ikke desto mindre har potentiale til at lede frem til værdifulde arkæologiske fund er dog fastslået. Efter at man i 1990'erne først kunne påvise et sammenfald ved Fribrødreå på Falster mellem skibsværftsvirksomhed i den tidlige middelalder og marknavne indeholdende skibsbetegnelsen *snekke*-, besluttede man sig for at kortlægge alle danske *snekke*-navne (Holmberg og Madsen 1998), og kunne på den baggrund gøre et nyt fund af tidlig-middelalderlige skibsdele ved en lokalitet med et *snekke*-navn ved Århus (Madsen og Vinner 2005, 94-95).

På tilsvarende måde har arkæologen Jakob Kieffer-Olsen igennem en årrække afsøgt marknavnematerialet for spor efter nedlagte kirker og kapeller fra middelalderen, og på den baggrund dels konstateret, at der ved omkring en tredjedel af de 460 kendte ødekirker i Danmark er registreret marknavne, der kan opfattes som kirkeindicerende, hvilket nok gør det værd at yde ekstra arkæologisk opmærksomhed på de 73 lokaliteter med lignende kirkeindicerende marknavne, hvor vi ellers ikke kender til eksistensen af ødekirker (Kieffer-Olsen 2018, 212-234).

Figur 7. På udskiftningskortet for landsbyen Tulsted i Torup Sogn (Hellum Herred) fra 1810 optræder marknavnene Kappelhøys Wangen, Kappel Bakken og Kirkegaardens Wangen som vidne om eksistensen af en gammel middelalderkirke, der menes nedlagt omkring år 1500. I dette tilfælde er kirken også kendt fra samtidige skriftlige kilder, men i adskillige andre tilfælde er de kartografisk belagte stednavne det eneste kendskab vi har til kirkernes eksistens og beliggenhed. Efter Kieffer-Olsen 2018, 216-219, fig. 99.

I de senere år har to danske ph.d.-afhandlinger fuldt ud kombineret arkæologi, kartografisk historie og stednavneforskning i et forsøg på at identificere ikke ét, men et helt sæt af arkæologisk potentielle stednavneelementer med henblik på at finde centralpladser og hovedgårdskomplekser fra jernalder og vikingetid (Christensen 2010; Albris 2017). Fremtiden må vise, i hvilket omfang denne kartografisk-onomastisk-arkæologiske metode vil berige os med flere fund og dermed mere viden om Danmarks før-historiske samfund, men takterne er bestemt lovende. Lisbeth Eilersgaard Christensen kunne således allerede i 2010 ad denne vej udpege Borgring ved Lellingegård på Midsjælland som en potentiel centralplads (Christensen 2010, 147), hvor arkæologer fra Danmarks Borgcenter og Aarhus Universitet få år efter faktisk fandt et nyt ringborgsanlæg fra vikingetiden (Goodchild, Holm og Sindbæk 2017). Det er i den forbindelse også værd at notere sig, at Danmarks nyeste store fund af en formodet vikinge- og middelalderborg ('Trygge Slot') ved Virket Sø på Falster på sin vis allerede var forudset af Regnar Knudsen tilbage i 1944, idet han påviste fund af gamle jordvolde opbygget i forsvarøjemed ved flere lokaliteter med navne på *virke* rundt om i landet, herunder den på Falster (Knudsen 1944, 57-65 (især 61-61)).

5 | Konklusion

Historiske kort har været en væsentlig kilde i dansk stednavneforskning siden fagets begyndelse i midten af 1800-tallet. Dette gælder både med hensyn til den for navneforskerne så vigtige registrering af hvordan navnene gennem tiderne har været stavet, men også med hensyn til præcist at kunne lokalisere, hvor de omtalte bebyggelser og øvrige lokaliteter har ligget. I nogle tilfælde kan kartografiske studier af en lokalitets beliggenhed i landskabet være med til at forklare navnets mulige etymologi. Kortenes kildeværdi som belæg for stednavnenes ældste staveformer har især været anerkendt af navneforskerne for navne på enkeltgårde, huse og andre yngre bebyggelser, samt for naturnavne, der kun sjældent nævnes i skriftlige kilder før midten af 1600-tallet. Generelt gælder, at jo yngre et stednavn synes at være, desto mere vægt er de kartografiske belæg blevet tildelt i behandlingen i *Danmarks Stednavne*. Især Videnskabernes Selskabs kort fra 1768-1825 (og i nyere tid de dertil knyttede konceptkort fra 1762-1809) har sammen med udskiftningskortene fra ca. 1780-1810 og Generalstabens høje målebordsblade fra 1842-1899 udgjort en gennemgående standardkilde for de fleste stednavnes behandling igennem hele den hidtidige udgivelsesrække af DS. De kartografiske kilder er i særlig grad betydningsfulde, hvor de benævnte bebyggelser og lokaliteter ikke længere eksisterer eller hvor navnet ikke længere er i brug. Faktisk kan bl.a. kartografisk belagte marknavne med et indhold af særlige navneelementer ligefrem bruges som mulige indikatorer efter længst forsvundne bebyggelser og andre kulturarvsspor, som vi ellers ikke kendte til. Det gælder f.eks. marknavne som *Gammeltoft* (en forsvunden landsby?), *Snekkeagre* (et tidlig-middelalderligt skibsværft?) og *Kapelbakke* (en middelalderlig ødekirke?), eller sågar hele komplekser af potentielt interessante stednavne, der kan lede frem til nye fund

af vikingetidige centralpladser og borganlæg. Man kan så kun håbe på, at nutidens arkæologer ved udgravningerne ved eksempelvis Borgring og Virket husker at inddrage stednavne- og kortmaterialet i deres videre undersøgelser. Omvendt kan man også kun opfordre nutidens stednavneforskere til i højere og mere konsekvent grad end deres forgængere at gøre brug af de kartografiske kilder, ikke mindst nu hvor mange af disse er blevet lettere tilgængelige digitalt. Her er f.eks. de gamle nederlandske søkort en kun lidet udnyttet guldgrube af tidlige belæg på maritime og kystnære stednavne, mens fra yngre tid især konceptkortene, de tidlige militærkort (inkl. bybladene) og Mansa-kortene med fordel kunne inddrages langt mere til at datere og forstå 1700- og 1800-tallets dynamiske stednavnehistorie.

Summary

Cartographical sources have played a central role in Danish place-name studies since the mid-nineteenth century. This holds true both in terms of providing historical spellings of the names as well as in locating the named settlements and physical features. Cartographical sources are especially valuable when a settlement no longer exists or when the name of a landscape feature is no longer in use. In some cases, cartographical studies of the location of a certain feature have been used to explain the etymology of the name, based on the nature of the physical landscape in which it is situated. As a source for historical spellings of place-names, maps have been considered particularly important for 'names of individual farmsteads and natural features, which are usually not named in written sources before the mid-seventeenth century. Likewise, historical maps have been an important source for all place-names attached to settlements established in post-medieval times. This can be seen in the catalogues of *Danmarks Stednavne* ('Place-Names of Denmark'), where the lists of noted spellings for each name contain more cartographical references for minor and younger place-names than for older settlement names sufficiently accounted for in medieval textual sources. On a nationwide basis, *Videnskabernes Selskabs kort* ('Maps of the Academy of Sciences') from 1768–1825 (and, in more recent times, the more detailed draft maps for this series from 1762–1809) have constituted a standard cartographical source for most place-names, along with the enclosure maps (*udskiftningskort*) from 1780–1810, the topographic maps made by the General Staff (*høje målebordsblade*) from 1842–1899, and present-day topographic maps. Thus, maps have been used frequently in place-name studies both as source for historical spellings, to explain the original meaning of a place-name, and to pinpoint the location of deserted settlements and other archaeologically interesting locations.

Litteraturliste

- Albris, L.S. 2017. *Stednavne og storgårde i Sydskandinavien i 1. årtusind*. Ph.d.-afhandling, Københavns Universitet.
- Anthonisz, Cornelis. 1550-60. *Caerte van Oostlant*. Antwerpen. Gengivet i Nørlund 1942, planche 11; findes digitalt på https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Caerte_van_Oostlant_4MB.jpg.
- Bech, S.C. 1969. *Den Danske Atlas og Værkets Tilblivelseshistorie*. Rosenkilde og Bagger.
- Bové, M. 1998. *Jens Sørensen: Spion og søkorttegner for Christian V*. Eget forlag.
- Christensen, L.E. 2010. *Stednavne som kilde til yngre jernalders centralpladser*. Ph.d.-afhandling, Københavns Universitet.
- Christensen, V.D. og Sørensen, J.K. 1972. *Stednavneforskning 1*. Gyldendal.
- Dalberg, V. og Sørensen, J.K. 1979. *Stednavneforskning 2: Udnyttelsesmuligheder*. Akademisk Forlag.
- Dam, P. 2019. *Kortlægningen af Danmark – op til midten af 1800-tallet*. Lindhardt og Ringhof.
- Dam, P. og Jakobsen, J.G.G. 2008. *Historisk-geografisk atlas*. Det kongelige danske geografiske selskab og Geografforlaget.
- DS = *Danmarks Stednavne* (aktuelt 26 bind). 1922 ff. Stednavneudvalget/Institut for Navneforskning/Afdeling for Navneforskning.
- Danske sø- og ånavne* (8 bind). 1968-1996. Red. J.K. Sørensen. Akademisk Forlag og C. A. Reitzels Forlag.
- Gissel, S. (red.). 1977: *Hornsherred undersøgelsen*. 'Det nordiske Ødegårdsprojekt' 2. Ødegårdsudvalget.

- Goodchild, H., Holm, N. og Sindbæk, S.M. 2017. Borgring: The discovery of a Viking Age ring fortress. *Antiquity* 91 (358), 1027-1042.
- Hansen, C.R. og Steensberg, A. 1951. *Jordfordeling og udskiftning*. Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab.
- Henriksen, P.G. 1971. *Hærkort i Danmark og nabolande gennem tiderne*. Geodætisk Institut.
- Holmberg, B. og Madsen, J.S. (1997-98). 'Da kom en snekke... - Havnepladser fra 1000- og 1100-tallet?' *Kuml* 1997-98, 197-225.
- Jakobsen, J.G.G. 2017. 'Fandens Øjsten - djævelen skjuler sig i Stenstrup'. *Månedens Navn* 2017:6 Navneforskning, Københavns Universitet. https://navn.ku.dk/maanedens_navn/fandens-oejsten/
- Jordan, Marcus. 1585. *Danorum Marca uel Cimbricum, aut Daniae Regnum*. Udgivet af G. Braun i *Theatrum urbium*, Köln. Gengivet i Nørlund 1942, planche 35; Dam 2019, 108-109; findes digitalt på <http://www5.kb.dk/maps/kortsa/2012/jul/kortatlas/object65933/da/> (Det Kgl. Bibliotek).
- Jørgensen, E.L. og Nielsen, P.C. 1964. *Nordsjællands skove gennem 200 år: Den Gram-Langenske forstordning*. Rhodos.
- Kieffer-Olsen, J. 2018. *Kirke og kirkestruktur i middelalderens Danmark*. Syddansk Universitetsforlag.
- Kejlbo, I.R. 1974. *Kobberstikkene fra Peder Hansen Resen Atlas Danicus 1677*. Rosenkilde og Bagger.
- Knudsen, J. 1918. *Søkortdirektør Jens Sørensen, «Den danske Hydrografis Fader», 1646–1723: Et Bidrag til det danske Søkortvæsens Historie*. Det Kongelige Danske Søkort-Arkiv.
- Knudsen, R. 1944. 'Danske Stednavne på "borg" og "virke"'. *Namn och bygd* 32, 57-65.
- Korsgaard, P. 2006. *Kort som kilde – en håndbog om historiske kort og deres anvendelse*. Dansk Historisk Fællesråd & Sammenslutningen af Lokalarhiver.
- Lang, A.W. 1986. *Die »Caerte van oostlant« des Cornelis Anthonisz. 1543*. Kabel.
- Madsen, E. 1863. 'Sjælandske Stednavne, undersøgte med Hensyn til Betydning og Oprindelse'. *Annaler for Nordisk Oldkyndighed og Historie* 1863, 179-363.
- Madsen, E. 1899-1901. 'Udsigt over den geografiske Udbredelse af nogle i Danmark forekommende Stednavnklasser'. I: *Geografisk Tidsskrift* 15-16, 153-177 (15) og 3-18 (16)
- Madsen, J.S. og Vinner, M. 2005: 'Skibe, navigation og havne'. A. Damm (red.). *Vikingerne Aros*. Moesgård Museum, 80-97.
- Mercator, Gerhard. 1572. *Theatrum Orbis Terrarum*. Antwerpen. Kort over Danmark gengivet i Nørlund 1942, planche 25; findes digitalt på <http://www5.kb.dk/maps/kortsa/2012/jul/kortatlas/object65929/en/> (Det Kgl. Bibliotek).
- Nørlund, P.E. 1942. *Danmarks Kortlægning*. Ejnar Munksgaard.
- Petersen, N.M. 1833. 'Bemærkninger om danske og norske Stedsnavnes Oprindelse og Forklaring'. *Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed* 2, 34-111.
- Pontoppidan, E. og Hofman, H. de. 1763–1781. *Den Danske Atlas: Eller, Konge-Riget Dannemark med dets naturlige Egenskaber, Elementer, Indbyggere, Væxter, Dyr og andre Affødninger, dets gamle Tildragelser og nærværende Omstændigheder i alle Provintzer, Stæder, Kirker, Slotte og Herre-Gaarde* (7 bind). Andreas Hartvig Godiche.
- Porsmose, E. 1987. *De fynske landsbyers historie - i dyrkningsfællesskabets tid*. Syddansk Universitetsforlag.
- Stobæus, A. 1706. *De Scania antiqua dissertation prima, quam sub præsidio Andreae Stobæi*. Lunds universitet.
- Sørensen, J.K. 1964. 'Marknavne og arkæologi'. I: *Marknavnestudier*. Institut for Navneforskning, 83-93.
- Trap, J.P. 1920-32. *Danmark*. 4. udgave. G.E.C. Gads Forlag.
- Trap, J.P. 1953-72. *Danmark*. 5. udgave. G.E.C. Gads Forlag.

